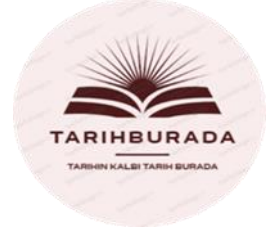

INTERNATIONAL JOURNAL OF
EASTERN MEDITERRANEAN STUDIES

IJEMS

REFEREED JOURNAL

YEAR: 4, (MAY 2026) ISSUE: 1

ISSN: 2980-2350
20/05/2026

INTERNATIONAL JOURNAL OF EASTERN MEDITERRANEAN STUDIES
REFEREED JOURNAL
ISSN NO: 2980-2350
YEAR: 4, VOL: 1, ISSUE: 1

Editör
Yakup Hüsameddin ÖZTÜRK

Kapak Tasarımı
Nihat YALDIZ

Mizanpaj, Yazım ve Teknik Editörler

Doç. Dr. Ömer Faruk KADAN

ISSN NO: 2980-2350
Yayın Tarihi: 20 Mayıs 2026

Doi No

<https://zenodo.org/badge/DOI/10.5281/zenodo.10561960.svg>

License

Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası

İletişim:

+90 552 592 21 61

e – posta:

doguakdenizarastirmaları1@gmail.com

Web Adres: www.tarihburada.com

Note: All kinds of administrative, academic and legal responsibilities of the articles belong to the article authors.

PURPOSE AND SCOPE

International Journal of Eastern Mediterranean Studies is an international peer-reviewed academic journal published three times a year (January-June-December) starting from January 2024. The journal may also publish a special issue once a year. The journal is an academic journal and aims to share qualified research and review articles in all fields of History and Literature, as well as Social - Cultural Studies, with the scientific world.

The special purpose of the International Journal of Eastern Mediterranean Studies is to highlight articles related to master's and doctoral studies completed in the field of History, unlike other journals published in our country.

Its general purpose is to promote newly completed master's and doctoral studies and to organize science conversations that will highlight priority information that will enable them to participate in scientific life, and to publish these conversations on the website www.tarihburada.com.

Our magazine is a digital publication and is not in print.

EDITORIAL BOARD

Abay Kabakbayevich DUİSENBAYEV	Kazakistan
Abdulqodir TOSHQULOV	Özbekistan
Adem ÇALIŞKAN	Türkiye
Ahmet Haşimi	Türkiye
Ali TOPÇUK	Azerbaycan
Arpad HORNYAK	Macaristan
Ateş AHMETLİ	Almanya
Aynur KHUZHAKHMETOV	Başkurdistan
Ayşe ZAMACI	Türkiye
Bahar Bahridinovna TÖRAYEVA	Özbekistan
Bekezhan A. AKHAN	Kazakistan
Ercan YÜCEL	Türkiye
Evangelia BALTA	Yunanistan
Galip SAYİLOV	Azerbaycan
Gulnoz KHALİYEVA	Özbekistan
Gülniz SATTAROVA	Özbekistan
Gülşen EMİNOVA	Azerbaycan
Haydar ÇORUH	Türkiye
Hüseyin BEYOĞLU	Irak
Igor Viktorivich TURİTSYN	Rusya
İlhami YURDAKUL	Türkiye
Kakajan JANBEKOV	Türkmenistan
Mehmet Yaşar ERTAŞ	Türkiye
Metin Ziya KÖSE	Türkiye
Moslem SARBAST	Macaristan
Muhtar MIROV	Kazakistan
Murat ULUSKAN	Türkiye
Naile HÜSEYNOVA	Azerbaycan

INTERNATIONAL JOURNAL OF EASTERN MEDITERRANEAN STUDIES
REFEREED JOURNAL
ISSN NO: 2980-2350
YEAR: 4, VOL: 1, ISSUE: 1

Necat KEVSEROĞLU	Irak
Nihat YALDIZ	Türkiye
Nübar HAKİMOVA	Azerbaycan
Obidjon SOFIYEV	Özbekistan
Oktaj HASANİ	Kosova
Radık GALİULLİN	Tataristan
Rahimmammet KÜRENOV	Türkmenistan
Redzeb SKRİJELJ	Serbia
Roza Zh. KURMANKULOVA	Kazakistan
Sanobar TO'LAGANAOVA	Özbekistan
Selim BEZERAJ	Kosova
Seyfeddin RZASOY	Azerbaycan
Svetlana Petrovna ANZOROVA	Rusya
Ülkü ÇALIŞKAN	Türkiye
WANG XU	Çin

INTERNATIONAL JOURNAL OF EASTERN MEDITERRANEAN STUDIES

REFEREED JOURNAL

ISSN NO: 2980-2350

YEAR: 4, VOL: 1, ISSUE: 1

İÇİNDEKİLER

DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARIN DİKKAT SÜRELERİNE ETKİSİNE DAİR ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	9
YUSUF TATLI.....	9
İBRAHİM GÜLER.....	9
TÜRKİYE'DE İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARDA ROL MODEL KRİZİ: AİLE, OKUL VE ÇEVRE FAKTÖRLERİ.....	23
SERKAN DUMAN.....	23

INTERNATIONAL JOURNAL OF EASTERN MEDITERRANEAN STUDIES
REFEREED JOURNAL
ISSN NO: 2980-2350
YEAR: 4, VOL: 1, ISSUE: 1

SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Rahime DENİZ

Senem GÜLER

Serkan TEMİZ

Ümit SARITAŞ

DERGİNİN TARANDIĐI İNDEKLER

Bu dergideki Makaleler Avrupa BirliĐi İndeksi

OpenAIRE

<https://zenodo.org/record/8190171>

ve Index Copernicus tarafından indekslenmektedir.

Dizine eklendi

 OpenAIRE

Topluluklar

 Ulusallararası DoĐu Akdeniz Araştırmaları Dergisi

Detaylar

DOI
DOI [10.5281/zenodo.10166009](https://doi.org/10.5281/zenodo.10166009)

Kaynak tipi
Günlük

Yayımcı
Zenodo

Yayınlanan
Ulusallararası DoĐu Akdeniz Araştırmaları Dergisi,
ISSN: 2980-2350, 2023.

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

ICI World of Journals ICI Journals Master List ICI World of Papers

Sorting

Search Results

 Journal title: International Journal of Eastern Mediterranean Studies
ISSN: 2980-2350
GICID: *n/d*
Country / Language: TR / *n/d*
Publisher: *n/d*

Deposited publications: 0 | Full text: 0% | Abstract: 0% | Keywords: 0% | References: 0%

TÜRKİYE’DE İLKOKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARDA ROL MODEL
KRİZİ: AİLE, OKUL VE ÇEVRE FAKTÖRLERİ

* Serkan DUMAN

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Makale Gönderme Tarihi: 11.04.2026
Makale Kabul Tarihi: 20.05.2026

Atıf:

Duman, S. (2026). Türkiye’de İlkokul Çağındaki Çocuklarda Rol Model Krizi: Aile, Okul Ve Çevre Faktörleri. International Journal Of Eastern Mediterranean Studies, Vol. 1(Issue. 1), 23–46. <https://doi.org/10.5281/Zenodo.20356077>

ÖZET

İlkokul yılları (6-10 yaş), bireyin toplumsal aidiyet mekanizmalarını kurduğu ve benlik algısını yapılandığı en kritik gelişim evresidir. Bu dönemde çocuk, kimlik inşasını salt bilişsel olgunlaşmayla değil; çevresindeki figürleri gözlemleyip taklit ederek, yani "rol modeller" aracılığıyla gerçekleştirir. Ancak Türkiye’nin modernleşme serüveni, kırdan kente göç ve 21. yüzyıldaki dijitalleşme dalgası, çocuğun anlam dünyasını ve model seçtiği sosyo-kültürel zemini kökten sarsmıştır.

Bu dönüşümün ilk halkası, birincil sosyalleşme alanı olan **aile yapısında** yaşanmaktadır. Kentsel çekirdek aileye geçişle birlikte organik akraba modelleri azalmış; geleneksel dikey hiyerarşik bağların yerini alan "arkadaş ebeveyn" modeli ise rehberlik vasfını yitirerek otorite boşluğuna yol açmıştır. Buna ek olarak, ağır sosyo-ekonomik şartlar ve çalışan anne-baba modelinin getirdiği zaman krizi, ev içinde tutarlı yetişkin davranışlarının derinlemesine gözlemlenmesini engellemektedir. Sonuçta çocuk, yerel-ilişkisel benlik kodları ile dijital pazarın dayattığı batı merkezli bireycilik ve narsisizm kışkıracısında parçalı bir kimlik gelişimine sürüklenmektedir.

İkinci kırılma alanı, kurumsal disiplin mekânı olan **okul ve öğretmen figürüdür**. Cumhuriyetin idealist ve karizmatik "muallim" imajı, neo-liberal eğitim politikalarıyla birlikte müfredat dolduran bir "teknisyene" gerilemiş ve çocuk gözündeki cazibesini yitirmiştir. Bu kurumsal otorite boşluğunda sınıf içi güç hiyerarşisini, dijital trendleri belirleyen ve lüks tüketime yön veren "baskın akran liderleri" ele geçirmiştir; bu durum akran zorbalığını meşrulaştırmaktadır. Mekanizmanın en trajik boyutu ise okulun vaat ettiği emeğe dayalı uzun vadeli rasyonel gelecek ile dijital dünyanın kutsadığı emeksiz, anlık ve geçici başarı

* Müdür, Harbiye Atatürk İlkokulu, serkanduman534782@gmail.com, Orcid: 0009-0009-8749-7761

modellerinin çatışmasıdır.

Son boyut ise **fiziki çevrenin mekânsal daralmasıdır**. Kentsel dönüşümle yok olan "sokak ve mahalle kültürü", yerini korunaklı sitelerin steril odalarına bırakarak organik rol model çeşitliliğini asgari düzeye indirmiştir. Bu durum kentleri sınıfsal olarak getolaştırmış; üst-orta sınıf çocuklarına meşru akademik modeller sunarken, dezavantajlı mahallelerdeki çocukları sistem dışı veya gayrimeşru sokak aktörlerinin manipülasyonuna açık hale getirmiştir.

Özetle içerik; geleneksel kurumların çözülüşü ile sanal ağların agresif yükselişi arasında sıkışan Türk çocuğunun kimlik krizini yapısal, mekânsal ve eleştirel bir süzgeçten geçirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme, Dijitalleşme, Kimlik, Otorite, Mekân

ABSTRACT

The primary school years (ages 6–10) constitute the most critical developmental stage in which an individual establishes mechanisms of social belonging and structures their self-perception. During this period, a child constructs their identity not merely through cognitive maturation, but by observing and imitating the figures in their environment—that is, through "role models." However, Turkey's modernization journey, rural-to-urban migration, and the 21st-century wave of digitalization have fundamentally shaken the child's world of meaning and the socio-cultural ground from which they select these models.

The first link in this transformation occurs within the family structure, the primary sphere of socialization. With the transition to the urban nuclear family, organic extended-family models have diminished; meanwhile, the "peer-parent" model, which has replaced traditional vertical hierarchical bonds, has lost its capacity for guidance, leading to an authority vacuum. In addition, harsh socio-economic conditions and the time crisis brought on by the dual-income family model prevent the deep observation of consistent adult behaviors within the household. Consequently, the child is driven into a fragmented identity development, trapped between local-relational self-codes and the Western-centric individualism and narcissism imposed by the digital market.

The second area of rupture is the school and the figure of the teacher as a space of institutional discipline. The idealistic and charismatic "muallim" (teacher) image of the Republic has degraded into a curriculum-filling "technician" under neoliberal education policies, thereby losing its appeal in the eyes of the child. In this institutional authority vacuum, the classroom power hierarchy has been seized by "dominant peer leaders" who dictate digital trends and drive luxury consumption; this situation legitimizes peer bullying. The most tragic dimension of this mechanism is the conflict between the long-term, rational, labor-based future promised by the school and the effortless, instantaneous, and ephemeral success models celebrated by the digital world.

The final dimension is the spatial shrinkage of the physical environment. The "street and neighborhood culture," which vanished with urban transformation, has given way to the sterile rooms of gated communities, reducing organic role model diversity to a minimum. This situation has ghettoized cities along class lines; while offering legitimate academic models to upper-middle-class children, it leaves children in disadvantaged neighborhoods vulnerable to the manipulation of out-of-system or illicit street actors.

In summary, the content passes the identity crisis of the Turkish child, caught between the dissolution of traditional institutions and the aggressive rise of virtual networks, through a structural, spatial, and critical lens.

Keyword: Socialization, Digitalization, Identity, Authority, Space

Giriş

İlk çocukluk döneminden ön ergenlik evresine geçişi kapsayan ilkököl yılları (6-10 yaş), bireyin toplumsal aidiyet mekanizmalarını kurduğu ve benlik algısını yapılandırdığı en kritik gelişim aşamalarından birini oluşturmaktadır. Bu dönemde çocuk, benlik gelişimini salt bilişsel bir olgunlaşma ile değil, çevresindeki yetişkin ve akran figürlerini gözlemleyerek, taklit ederek ve içselleştirerek gerçekleştirir. Sosyal öğrenme kuramlarının literatüre kazandırdığı "rol model" kavramı, çocuğun dış dünyadaki davranış kalıplarını, değer yargılarını ve toplumsal rolleri anlamlandırmasında bir köprü vazifesi görmektedir (Bandura, 1977). Çocuk, özdeşim kurduğu bu figürlerin tutumlarını kendi kimlik inşasına dahil ederek psiko-sosyal dengesini inşa eder. Türkiye’de çocukluk dönemi üzerine yapılan sosyolojik ve pedagojik araştırmalar, bu yaş grubunun model alma eğilimlerinin, toplumsal yapının geçirdiği dönüşümlerden bağımsız düşünülmeeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır (Atak, 2011). Dolayısıyla rol model işlevi, sadece bireysel bir taklit süreci değil, aynı zamanda toplumsal kültürün nesiller arası aktarım mekanizmasıdır.

Ancak Türkiye’nin modernleşme serüveni ve buna bağlı olarak yaşanan hızlı toplumsal dönüşüm süreçleri, çocukluk algısını ve çocuğun anlam dünyasını radikal bir biçimde yeniden şekillendirmiştir. 1950’lerden itibaren hız kazanan kırdan kente göç dalgaları, geleneksel geniş aile yapısının çözülmesine ve kentsel alanda çekirdek aile modelinin baskın hale gelmesine yol açmıştır (Kongar, 2000). Geniş ailede çocuğun etrafını saran büyükanne, büyükbaba, hala, teyze veya amca gibi organik ve alternatif rol model figürleri, kentsel çekirdek ailede yerini daha dar ve izole bir ebeveyn eksenine bırakmıştır. Kent yaşamının getirdiği ekonomik zorunluluklar ve kadının çalışma hayatına yoğun katılımı, çocukların günün büyük bölümünü birincil bakım verenlerden uzakta, kurumsal yapılarda geçirmesine neden olmuştur. Bu durum, aile içi rol modellerin çocuk üzerindeki doğrudan gözlemlenebilir etkisini zayıflatmıştır.

Bu mekânsal ve yapısal dönüşüme, 21. yüzyılın başından itibaren küresel bir ölçekte eklenilen ve Türkiye’yi de yoğun bir biçimde etkisi altına alan dijitalleşme

süreci eşlik etmiştir. Dijitalleşme, çocukların fiziksel çevre kısıtlamalarını aşarak sınırları belirsiz bir sanal evrene adım atmalarına yol açmıştır. Günümüz Türkiye'sinde ilkökul çağındaki çocuklar, "dijital yerliler" olarak internet, akıllı telefonlar ve tabletler aracılığıyla çok erken yaşlarda küresel bir uyarın bombardımanına maruz kalmaktadır (Topaktaş, 2021). Kırdan kente göçün getirdiği kentsel adaptasyon sorunları, çekirdek aileleşmenin yarattığı yalnızlaşma ve dijitalleşmenin sunduğu akışkan dünya, bir araya gelerek ilkökul çocuğunun rol model seçtiği sosyo-kültürel zemini kayganlaştırmıştır. Çocuk artık sadece evde gördüğü ebeveyni veya okulda karşılaştığı öğretmeni değil, ekranlar aracılığıyla odasına sızan küresel karakterleri de dünyasına buyur etmektedir (Kolcu, Çelik, Güney ve Sendir, 2022).

Tartışmalı Eksen: Geleneksel ve Kurumsal Rol Modellerin Güç Kaybetmesi Tezi

Bu toplumsal ve teknolojik manzara, çağdaş eğitim sosyolojisinde ve çocuk psikolojisinde oldukça hararetli bir tartışma aksını beraberinde getirmiştir. Literatürdeki temel tartışma, geleneksel ve kurumsal otoriteyi temsil eden ebeveyn ve öğretmen gibi köklü rol modellerin, yeni nesil akışkan, görsel ve dijital figürler karşısında cazibesini ve pedagojik gücünü kaybettiği tezi etrafında şekillenmektedir (Emral, Şimşek ve Ütkür Güllühan, 2022). Klasik pedagojik kabullere göre aile, birincil; okul ve öğretmen ise ikincil sosyalleşme alanı olarak çocuğun önündeki en meşru ve sarsılmaz model kaynaklarıdır. Ancak modernleşme ve dijital kapitalizmin yarattığı yeni tüketim kültürü, bu iki kurumu yapısal bir erozyonla karşı karşıya bırakmıştır.

Muhafazakâr ve geleneksel pedagojik yaklaşımlar, ebeveyn ve öğretmen otoritesinin sarsılmasını bir "kültürel yozlaşma" ve çocuk gelişiminde "rehbersizlik krizi" olarak nitelendirmektedir (Koç, 2018). Bu yaklaşıma göre, ailenin demokratikleşme adı altında sınır koyma yetisini kaybetmesi ve öğretmenin toplumsal statüsünün aşınarak salt bir "bilgi aktarıcısı" seviyesine indirgenmesi, çocuğu boşluğa itmektedir. Çocuk, bu kurumsal boşlukta popüler kültürün sığ sularına kapılmakta ve ahlaki/toplumsal normlardan uzaklaşmaktadır. Öte yandan, daha liberal ve postmodern yaklaşımlar ise bu dönüşümü kaçınılmaz bir "rol çeşitlenmesi" ve çocuk eylemliliğinin (agency) bir tezahürü olarak okumaktadır (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009). Bu görüşü savunan araştırmacılar, çocukların dijital dünyada kendi kimliklerini inşa ederken daha özerk davrandıklarını, geleneksel otoritenin dayatmacı kalıplarından sıyrılarak küresel ve akışkan dünyada kendilerine yeni varoluş alanları açtıklarını iddia etmektedir.

Tartışmanın odağındaki asıl tehlike, dijital mecralardaki "influencer", "youtuber" veya "gamer" olarak adlandırılan figürlerin, ilkökul çağındaki çocuğun henüz olgunlaşmamış eleştirel süzgecine takılmadan doğrudan model alınmasıdır. Geleneksel rol modeller (anne, baba, öğretmen) çocuğa sabrı, emeği, kurallara uymayı ve uzun vadeli başarıları vadederken; dijital figürler zahmetsizce zengin olmayı, tüketime dayalı popülariteyi ve anlık tatmini kutsamaktadır (Hoover, 2021). Türkiye'de DergiPark'ta yayınlanan güncel nitel araştırmalar, ilkökul çocuklarının gelecek hayallerinde ebeveynlerinin mesleklerinden ziyade, dijital içerik üreticilerinin

yaşam tarzlarına özendiklerini net bir biçimde göstermektedir (Gülle, 2021). Bu durum, kurumsal yapıların çocuk üzerindeki dönüştürücü gücünü zayıflatmakta ve pedagojik süreçlerde ciddi bir otorite yarılmasına yol açmaktadır.

Makalenin Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma, söz konusu tartışmalı eksenden yola çıkarak, Türkiye'deki ilkököl çağındaki (6-10 yaş) çocukların rol model alma dinamiklerini çok boyutlu ve eleştirel bir süzgeçten geçirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, tek boyutlu bir yaklaşımdan kaçınarak çocuğu çevreleyen tüm ekolojik sistemleri (aile, okul, yakın çevre ve dijital çevre) bütüncül bir yaklaşımla ele almayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda makale, geleneksel bağlamın çözülüşü ile sanal ağların genişlemesi arasında sıkışan Türk çocuğunun "kimi, neden ve nasıl" model seçtiği sorusuna yanıt arayacaktır.

Çalışmanın kapsamı belirlenirken dört temel analitik katman esas alınmıştır. İlk olarak, birincil sosyalleşme alanı olan aile içi ilişkiler ve değişen ebeveynlik rolleri incelenecektir. İkinci olarak, kurumsal bir disiplin mekânı olan okulun ve bu mekânın kurucu aktörü olan öğretmenin çocuk gözündeki imajı masaya yatırılacaktır. Üçüncü katmanda, kentsel dönüşüm ve güvenlik kaygıları nedeniyle daralan fiziki yakın çevre ile sokak kültürünün kaybının çocuk üzerindeki sosyolojik etkileri tartışılacaktır. Son olarak ise, çocuğun adeta ikinci bir yurt edindiği dijital ekosistemin ve algoritmik yönlendirmelerin çocukların değer algılarını nasıl manipüle ettiği eleştirel bir bakışla çözümlenecektir. Bu çalışma, Türkiye menşeyli güncel literatürü harmanlayarak, eğitimcilere, sosyologlara ve ebeveynlere çocukların güncel kahramanlar dünyasını anlamaları için teorik ve pratik bir zemin sunmayı vadetmektedir.

Hocam, belirlediğiniz yapısal çerçeveye sadık kalarak, APA metin içi atıf sistemine göre (Yazar, Yıl, Sayfa) düzenlenmiş, Türkiye merkezli sosyolojik/pedagojik literatür ile DergiPark tabanlı güncel verileri harmanlayan **1. Bölüm** metni aşağıda akademik dilde sunulmuştur.

1. Bölüm: Birinci Derece Sosyalleşme Alanı Olarak Aile Ve Değişen "Otorite"

1.1. Geleneksel Ebeveyn Rolünden "Arkadaş Ebeveyn" Modelinde Yaşanan Rol Aşınması

Aile, bireyin dış dünyaya ilişkin ilk bilişsel şemalarını geliştirdiği, toplumsal norm ve değerleri içselleştirdiği kurucu birincil sosyalleşme alanıdır. İlkoköl çağındaki bir çocuk için anne ve baba, sadece biyolojik birer bakım veren değil, aynı zamanda doğru ve yanlışın, toplumsal cinsiyet rollerinin ve bireyler arası iletişim örüntülerinin ilk ve en somut somutlaştırıcısı, yani kurucu rol modelleridir (Atak, 2011). Ancak tarihsel süreç içerisinde Türk toplumsal yapısında meydana gelen makro düzeydeki değişimler, mikro düzeyde aile içi güç dengelerini ve otorite figürlerinin niteliğini kökten sarsmıştır. Bu sarsıntının en net hissedildiği alan, geleneksel hiyerarşik aile yapısından modern/demokratik aile modeline geçiş sürecinde ebeveynlerin üstlendiği rollerde gözlemlenen aşınmadır.

Geleneksel Türk aile yapısında babanın konumu, sarsılmaz bir nesnel otorite, ekonomik güvence ve normatif bir denetim figürü olarak kodlanmıştır. Anne ise bu

yapıda daha çok şefkat, bakım ve geleneksel değerlerin kültürel aktarımı rolünü üstlenmiştir (Kongar, 2000). Bu klasik modelde ilkokul çağındaki çocuk, sınırları net olarak çizilmiş, neyi yapıp neyi yapamayacağı kesin kurallarla belirlenmiş bir otorite evreninde büyümekteydi. Böylesi bir hiyerarşik iklimde ebeveynler, taklit edilmesi ve saygı duyulması gereken mutlak birer "yetişkin" olarak çocuğun karşısında durmaktaydı. Ancak 21. yüzyıl Türkiye'sinde bireyselleşme, popüler psikoloji söylemlerinin yaygınlaşması ve batı merkezli çocuk yetiştirme paradigmasının ithal edilmesiyle birlikte, ebeveynlik rolleri "demokratikleşme" sancıları çekmeye başlamıştır (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009). Bu sancuların en somut çıktısı, literatürde sıkça eleştirilen "arkadaş ebeveyn" (helikopter veya aşırı hoşgörülü ebeveynlik) modelinin yükselişidir.

Günümüz kentli Türk ailesinde anne ve babalar, çocuklarıyla kurdukları dikey hiyerarşik bağı kopararak yatay, eşitlikçi ve çatışmasız bir ilişki modeli kurma eğilimine girmişlerdir. "Çocuğumla arkadaş gibiyim" retoriğiyle meşrulaştırılan bu yeni yönelim, ilk bakışta çocuk haklarına saygılı ve özgürlükçü görünse de, pedagojik açıdan ciddi bir rol aşınmasını ve otorite boşluğunu beraberinde getirmektedir (Koç, 2018). İlkokul çağındaki (6-10 yaş) çocuk, psiko-sosyal gelişimi gereği sınırlarını test eden, kuralların koruyucu zırhına ihtiyaç duyan ve karşısında bir akran değil, sığınabileceği ve rehberlik alabileceği tutarlı bir yetişkin figürü arayan bir yapıdadır. Ebeveynlerin çocuklarına yaranma, suçluluk duygusunu bastırma veya modern görünme arzusuyla birer "akran" pozisyonuna gerilemesi, çocuğun dünyasındaki kurucu sınırları un ufak etmektedir (Emral, Şimşek ve Ütkür Güllühan, 2022).

Bu durum, ebeveynlerin çocuk gözündeki "model alınabilirlik" vasfını doğrudan aşındırmaktadır. Kendisiyle aynı düzeyde kararsızlıklar yaşayan, kural koymaktan imtina eden, sürekli olarak çocuğun onayını arayan bir anne veya baba, çocuk tarafından rehber bir yetişkin olarak değil, oyun alanındaki bir diğer arkadaş olarak algılanmaktadır. Sonuç olarak, demokratikleşme sancuları içinde rehberlik vasfını yitiren ebeveyn, çocuğun gözünde taklit edilmesi gereken ideal karaktere ait cazibesini kaybetmektedir. Sınır koyucu ve değer aktarıcı otoritenin bu şekilde akışkanlaşması, ilkokul çocuğunu psiko-sosyal bir rehbersizlik kriziyle baş başa bırakmakta ve onu aile dışındaki daha agresif, dominant ve kuralsız dış modellere karşı savunmasız hale getirmektedir.

1.2. Sosyo-Ekonomik Kırılmalar ve Rol Model Yoksunluğu

Ebeveynlik rollerindeki psikolojik ve pedagojik dönüşümün yanı sıra, Türkiye'nin geçirmekte olduğu sosyo-ekonomik kırılmalar da ailenin rol model olma işlevini yapısal olarak engellemektedir. Özellikle kentsel alanlarda hayat pahalılığı, tüketim kültürünün dayatmaları ve ekonomik refah arayışı, hanehalkı iş gücü kalıplarını kökten değiştirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadının kamusal alana ve iş gücüne katılımı tarihsel bir kazanım olmakla birlikte, modern kapitalist kent yaşamında hem annenin hem de babanın çok ağır çalışma şartları altında ezilmesi,

çocuk yetiştirme süreçlerinde yapısal bir "zaman ve ilgi" krizine yol açmıştır (Topaktaş, 2021). Çalışan anne-baba modelinin niceliksel olarak artışı, aile içindeki geleneksel iş bölümünü dönüştürürken, çocuğun gün içinde ebeveynleriyle geçirdiği nitelikli zaman dilimini asgari düzeye indirmiştir.

İlkokul çağındaki çocuğun bir davranışı model alabilmesi için, o davranışın farklı yaşam olayları karşısında, tutarlı, tekrarlanabilir ve derinlemesine gözlemlenebilir olması gerekir (Bandura, 1977). Sosyal öğrenme, anlık kesitlerden ziyade uzun süreli maruz kalmalarla gerçekleşen bir süreçtir. Ancak günümüz Türkiye'sinde, özellikle büyükşehirlerde yaşayan çalışan ebeveynler, sabahın erken saatlerinden gecenin geç vakitlerine kadar uzanan mesai ve trafik kışkacında, çocuklarıyla sadece "tüketim" ve "lojistik destek" (yemek, uyku, ödev kontrolü) sınırları içinde iletişim kurabilmektedir (Gülle, 2021). Çocuk, günün sekiz ila on saatini okulda, etüt merkezlerinde veya servis araçlarında geçirirken, akşam eve yorgun ve tahammülsüz dönen ebeveyninin gerçek yaşam stratejilerini, kriz yönetme biçimlerini, sanatsal ya da entelektüel yönelimlerini derinlemesine gözleme şansından mahrum kalmaktadır.

Bu durum, aile içinde yapısal bir "rol model yoksunluğu" doğurmaktadır. Ebeveynler fiziksel olarak evde bulunsalar dahi, zihinsel ve duygusal tükenmişlikleri nedeniyle çocuklarına rehberlik edecek enerjiyi bulamamaktadırlar. Ev içi yaşam, tarafların birbirini idare ettiği, televizyon veya akıllı telefon ekranlarının arkasına gizlenmiş izole odalarda yaşandığı ölçüde, çocuğun model alabileceği "tutarlı yetişkin davranışları" ortadan kalkmaktadır (Hoover, 2021). Çocuk, babasının iş hayatındaki ahlaki duruşunu, annesinin toplumsal sorunlar karşısındaki duyarlılığını veya ebeveynlerinin bir problem karşısında nasıl rasyonel kararlar aldığını izleyemez hale gelmektedir. Gözlemlenebilir somut eylemlerin yerini, yorgun ebeveynlerin sürekli tekrarladığı kuruluştan ibaret emir kipleri ("dersini çalış", "yemeğini ye", "telefonu bırak") aldığında, çocuk bu söylemleri içselleştirmemekte, aksine tepki geliştirmektedir.

Yapısal iş bölümünün getirdiği bu boşluk, çocuğun rol model ihtiyacını ortadan kaldırmaz; aksine bu ihtiyacın daha denetimsiz mecralardan karşılanmasına zemin hazırlar. Aile içinde derinlemesine gözlemlenebilir tutarlı yetişkin davranışlarının azalmasıyla birlikte, ilkokul çocuğu kendi hayal dünyasını ve gelecek projeksiyonunu dolduracak yeni kahramanları dış dünyada aramaya başlar (Kolcu, Çelik, Güney ve Sendir, 2022). Dolayısıyla, sosyo-ekonomik kırılmalar aileyi çocuk için korunaklı bir sığınak olmaktan çıkarıp, adeta bir otel odası işlevine geriletirken; çocuğun değerler dünyasındaki boşluk, kontrol edilmesi imkânsız bir pazarın aktörleri tarafından süratle doldurulmaktadır.

1.3. Literatürdeki Tartışma: "İlişkisel Benlik" ile Bireyselleşme Kışkacındaki Çelişkiler

Türkiye'de ailenin değişen yapısı ve bunun çocuk üzerindeki etkileri incelenirken, teorik zeminde en çok referans verilen yaklaşımların başında Çiğdem Kâğıtçıbaşı'nın geliştirdiği "Kültürel Psikoloji Kuramı" ve bu kuramın merkezinde yer alan "İlişkisel/Özerk-İlişkisel Benlik" modeli gelmektedir. Kâğıtçıbaşı (2024), batı

merkezli psikoloji teorilerinin iddia ettiği gibi modernleşmenin mutlaka mutlak bir bireyselleşme ve aile bağlarının kopmasıyla sonuçlanmak zorunda olmadığını savunmuştur. Türkiye gibi geleneksel kolektif kültürden modern kentsel yapıya geçen toplumlarda, ekonomik bağımlılık azalsa dahi duygusal/psikolojik bağımlılığın devam ettiğini belirterek "duygusal bağlılık ailesi" ve bu aile tipinin ürünü olan "ilişkisel benlik" kavramını kavramsallaştırmıştır. Bu modele göre Türk insanı, modernleşse ve kentleşse bile ailesine, akrabalarına ve toplumsal dokusuna duygusal bağlarla sıkı sıkıya bağlı kalmayı sürdürmektedir.

Ancak günümüz Türkiye'sindeki ilkökul çağındaki çocukların rol model arayışları, Kâğıtçıbaşı'nın bu iyimser ve dengeli kuramsal çerçevesini ciddi biçimde zorlayan bir "çelişkiler alanı" yaratmaktadır. Literatürdeki güncel sosyolojik tartışmalar, Türk çocuğunun tam anlamıyla batılılaşma/bireyselleşme kısıkağı ile yerel/ilişkisel kültür arasında sıkışıp kaldığını göstermektedir (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009). Bir yandan aile, çocuğa geleneksel aidiyet bağlarını, saygıyı, kolektif sorumlulukları ve ilişkisel benliğin kodlarını yüklemeye çalışmaktadır; diğer yandan ise çocuğun maruz kaldığı küresel dijital medya, tüketim kapitalizmi ve okul başarı odaklı rekabetçi sistem, ona mutlak bireyciliği, narsisizmi, kendi kendine yetmeyi ve anlık tüketimi dayatmaktadır (Topaktaş, 2021).

Bu kültürel yarıma, çocuğun model seçme stratejilerinde derin bir paradoksa yol açar. İlkokul çocuğı, duygusal olarak hala ailesine derinden bağlıdır, onların sevgisini ve onayını kaybetmekten korkar (ilişkisel benlik); fakat zihinsel, estetik ve davranışsal olarak hayranlık duyduğu, taklit etmek istediğı figürleri tamamen batı tipi bireysel tüketim kültürünün ürettiğı karakterler arasından seçer (Emral, Şimşek ve Ütkür Güllühan, 2022). Örneğın, çocuk evde anne ve babasının dinsel, milli ya da yerel değerlerine saygı gösterirken, odasına çekildiğinde bir dijital oyun karakterinin ya da küresel bir pop ikonunun yaşam tarzını, konuşma dilini ve dünya görüşünü taklit edebilmektedir. Bu durum, çocuğun kişiliğinde bütünleşik bir kimlik inşasını engellemekte, parçalı ve durumsal bir benlik gelişimine yol açmaktadır.

Gelişimsel literatürdeki bir diğer tartışma konusu ise, bu çelişkinin çocukta yarattığı yabancılaşma hissidir. Geleneksel/yerel değerler ile küresel/akışkan cazibe merkezleri arasındaki bu makas açıldıkça, çocuk ailesinin yaşam pratiğini "demode", "ilkel" veya "sıkıcı" bulmaya başlamakta; ancak içine girmek istediğı küresel/dijital dünyaya da tam anlamıyla ait olamamaktadır (Koç, 2018). Sonuç olarak, Kâğıtçıbaşı'nın öngördüğü özerk-ilişkisel benlik uyumu, günümüz Türkiye'sinin vahşi dijitalleşme ve denetimsiz pazar ekosisteminde yerini derin bir kimlik asimilasyonuna ve rol model çatışmasına bırakmaktadır. Türk çocuğı, aidiyet hissettiğı aile ocağı ile hayranlık duyduğu ekran dünyası arasında sıkışmış modern bir prototip olarak kimlik inşasını tamamlamaya çalışmaktadır.

2. Bölüm: Kurumsal Disiplin Ve Rol Model Olarak "Öğretmen" Figürünün Dönüşümü

2.1. İdealize Edilen "Muallim"den Teknofis Kalıplara: Öğretmen İmajının Dönüşümü

Okul, ailenin sağladığı korunaklı ve öznel birincil sosyalleşme çemberinden çıkan ilkököl çocuğunun, kamusal kurallarla, rasyonel hiyerarşiyle ve toplumsal çeşitlilikle karşılaştığı ilk kurumsal alandır. Bu kurumsal yapının merkezinde yer alan ve modernite projesinin en stratejik aktörü kabul edilen öğretmen, sadece bilgi aktaran bir eğitimci değil, aynı zamanda devletin resmi ideolojisini, toplumsal ahlakı, rasyonel düşünceyi ve modern vatandaşlık kimliğini kendi şahsında somutlaştıran kurucu bir seküler rol modelidir (Kongar, 2000). İlkokul çağındaki (6-10 yaş) çocuk, zihinsel yapısı gereği soyut toplumsal kuralları ve devlet otoritesini ancak sınıf öğretmeni ile kurduğu somut özdeşim bağı üzerinden kavrayabilir. Ancak tarihsel süreçte Türkiye'deki sosyo-politik ve ekonomik makro dönüşümler, öğretmenlik mesleğinin toplumsal konumunu sarsmış ve çocuğun gözündeki karizmatik "muallim" imajını radikal bir erozyona uğratmıştır.

Cumhuriyetin erken ve orta dönemlerinde öğretmen, taşraya medeniyet, aydınlanma ve toplumsal dönüşüm götürün, kanaat önderi vasfına sahip, idealist ve sarsılmaz bir toplumsal lider, yani bir "muallim" olarak kurgulanmıştır. Bu tarihsel kesitte ilkököl çocuğu için öğretmen; bilginin, ahlakın, adaletin ve toplumsal statünün yegane meşru temsilcisidir. Öğretmenin giyim kuşama, konuşma üslubu, hayata karşı duruşu ve entelektüel derinliği, çocuk tarafından koşulsuz bir hayranlıkla model alınmaktaydı (Koç, 2018). Ancak neo-liberal politikaların eğitim sistemine entegre edilmesi, eğitimin piyasalaşması, sınav odaklı bir yarış mekanizmasının kurulması ve bürokratikleşme, bu karizmatik lider modelini tasfiye etmiştir. Günümüz eğitim paradigmasında öğretmen, toplumsal bir dönüştürücü olmaktan çıkarılarak, merkezi otoritelerce belirlenmiş katı müfredatları mekanik bir biçimde doldurmakla yükümlü bir "teknisyene" ve öğrencileri merkezi sınavlara hazırlayan bir "puan sağlayıcıya" dönüştürülmüştür (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009).

Öğretmenliğin bu şekilde teknofis kalıplara hapsedilmesi, profesyonel bir teknokrata indirgenmesi ve performans kriterleriyle baskılanması, çocuk gözündeki model değerini zayıflatmıştır. İlkokul öğrencisi, karşısında hayata dair bütüncül bir duruş sergileyen, felsefi ve sanatsal derinliği olan bir rehber yerine; sürekli test çözdüren, ödev kontrolü yapan, idari evraklar ve dijital sistemler (EBA, MEBBİS vb.) arasında sıkışmış, tükenmişlik yaşayan bir figür görmektedir (Atak, 2011). Öğretmenin toplumsal ve ekonomik statüsündeki bu aşınma, çocukların pragmatik başarı kıstaslarıyla da çelişmektedir. Günümüz popüler kültürünün parayı ve hızlı gücü kutsadığı bir dünyada, öğretmenlik mesleğinin düşük sosyo-ekonomik getirisi, ilkököl çağındaki çocuğun bilinçaltında bu figürü "başarısızlık" veya "sıradanlık" ile eşleştirmesine yol açabilmektedir. Bilginin ve entelektüel sermayenin itibarsızlaştığı bu iklimde öğretmen, çocuğun gelecek projeksiyonunda taklit edilmek istenen bir cazibe merkezi olmaktan çıkıp, aşılması gereken zorunlu bir bürokratik engel pozisyonuna gerilemektedir (Emral, Şimşek ve Ütkür Güllühan, 2022).

2.2. Akran Zorbalığı ve Sınıf İçi Popüler Kültür Hiyerarşisi

Öğretmenin kurumsal otoritesinin ve model değerinin zayıfladığı bu boşlukta, sınıf içi yatay ilişkiler ve akran kültürü baskın bir model kaynağı olarak öne çıkmaktadır. İlkokul dönemi, çocuğun aile dışı bir grup tarafından kabul edilme, onaylanma ve aidiyet hissetme ihtiyacının en üst düzeye ulaştığı evredir. Ancak günümüz Türkiye'sinde sınıf içi mikro toplumsallık, rasyonel ve pedagojik değerlerden ziyade, dışarıdaki vahşi popüler kültürün ve tüketim kapitalizminin kodlarıyla inşa edilmektedir. Sınıf ortamı, çocukların birbirleriyle yardımlaştığı homojen bir öğrenme alanı olmaktan çıkıp; dijital sermayeye, popüler tüketime ve fiziksel baskınlığa dayalı katı güç hiyerarşilerinin kurulduğu bir arenaya dönüşmektedir (Kolcu, Çelik, Güney ve Sendir, 2022).

Bu yeni hiyerarşik yapıda, ilkokul çocuğunun en çok model aldığı ve gıpta ettiği figürler, öğretmenler ya da başarılı öğrenciler değil; sınıf içinde "popüler, baskın ve dijital tüketime yön veren" akran liderleridir. DergiPark'ta yayınlanan güncel okul sosyolojisi araştırmaları, sınıf içi popüleritenin temel belirleyicilerinin; en son çıkan dijital oyunların karakterlerine hakimiyet, popüler YouTube/TikTok içeriklerini ezberlemek, lüks tüketim nesnelere (markalı çantalar, akıllı saatler) sahip olmak ve argo/alaycı bir iletişim dilini ustalıkla kullanmak olduğunu göstermektedir (Gülle, 2021). Sınıfın "havalı" olarak nitelendirilen bu baskın karakterleri, diğer çocuklar üzerinde muazzam bir akran baskısı kurmaktadır. Model alma mekanizması, burada hayranlıktan ziyade, gruptan dışlanma korkusu ve zorbalığa maruz kalmama stratejisi olarak işlev görmektedir.

Akran zorbalığı, bu popüler kültür hiyerarşisinin en yıkıcı çıktısıdır. Sınıf içi baskın modellerin sergilediği dışlayıcı, alaycı ve saldırgan davranışlar, grubun çeperinde kalan diğer ilkokul çocukları tarafından "güçlü ve dokunulmaz olmanın yegane yolu" olarak algılanmakta ve hızla taklit edilmektedir (Hoover, 2021). Çocuk, öğretmenin vaat ettiği uslu, çalışkan ve kurallara uyan öğrenci modelinin sınıf arkadaşları arasında alay konusu yapıldığını ("inek", "öğretmenin gözdesi" vb. yaftalamalarla) gördüğünde, kurumsal normları hızla terk etmektedir. Bunun yerine, grupta kabul gören, dijital trendleri belirleyen ve agresif tutumlarıyla alan kazanan akranının dilini, jestlerini ve değer yargılarını benimsemektedir. Böylece sınıf, öğretmenin pedagojik kontrolünden çıkarak, popüler kültürün sığ değerlerinin üretildiği ve zorbalık pratiklerinin meşrulaştığı denetimsiz bir yatay sosyalleşme mekanizmasına dönüşmektedir.

2.3. Kurumsal Çatışma: Disipliner Rasyonalite ile Efemer Başarı Modellerinin Mücadelesi

Öğretmen imajının dönüşümü ve akran kültürünün agresifleşmesi, okul kurumu ile modern dış dünya arasında derin bir yapısal ve ontolojik çatışma doğurmaktadır. Bu çatışma, okulun çocuğa vaat ettiği disipliner, rasyonel, uzun vadeli ve emeğe dayalı

kimlik modeli ile dış dünyanın (özellikle dijital pazarın) çocuk ruhuna şırınga ettiği efemer (geçici, günübürlük, akışkan) başarı modellerinin kıyasıya mücadelesidir (Topaktaş, 2021). Okul, aydınlanmacı kökleri gereği çocuğa şu öğretiyi sunar: Başarıya ulaşmak, toplumsal statü kazanmak ve saygın bir birey olmak için yıllarca disiplinle çalışmalı, kurallara uymalı, kitabi bilgi edinmeli ve hazzı ertelemeyi öğrenmelisiniz. Bu, modernist anlamda "inşa edilen" sağlam ve kalıcı bir benlik modelidir.

Buna karşılık, okul duvarlarının dışındaki dijitalleşmiş pazar ekosistemi, ilkökul çocuğuna bunun tam tersini, yani "efemer varoluşu" vafzetmektedir. Sanal dünya, hiçbir entelektüel birikime, ahlaki disipline veya uzun vadeli emeğe ihtiyaç duymadan; sadece sıra dışı, absürt ya da tüketilebilir bir video içeriğiyle bir gecede milyonlarca insana ulaşmayı, zengin olmayı ve popülerlik kazanmayı (şöhret) mümkün kılmaktadır (Hoover, 2021). İlkokul çağındaki çocuk, her gün okulda saatlerce sırada oturup matematik formülleri veya dil bilgisi kuralları arasında ter dökerken; akşam eve gittiğinde hiçbir eğitim almamış, salt eğlendirici ve şoke edici içerikler üreten bir dijital figürün devasa lüks içindeki yaşamına şahit olmaktadır. Bu durum, çocuğun zihninde okulun vaat ettiği rasyonel geleceğe karşı derin bir inançsızlık ve anlamsızlık hissi yaratmaktadır.

Bu kurumsal çatışma, ilkökul çocuğunun iç dünyasında trajik bir yarılmaya yol açar. Okulun disipliner rasyonalitesi çocuk tarafından "sıkıcı, işlevsiz ve çağ dışı" olarak kodlanırken; dış dünyanın efemer modelleri "eğlenceli, kazançlı ve prestijli" olarak içselleştirilmektedir (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009). Çocuk, öğretmenin sabırla anlattığı ahlaki erdemleri ya da bilimsel gerçekleri dinlemek zorundaymış gibi görünse de, asıl zihinsel yatırımı ve hayranlığı ekranın arkasındaki akışkan kahramanlara yapmaktadır. Sonuç olarak, okul kurumu dış dünyanın bu agresif, görsele dayalı ve hazzı kutsayan model bombardımanı karşısında pedagojik tahkimatını kaybetmektedir. Kurumsal eğitim, çocuğun karakterini ve değerler dünyasını şekillendiren kurucu bir güç olmaktan çıkıp, salt diploma ve puan dağıtan mekanik bir tasdik kurumuna dönüşmektedir (Emral, Şimşek ve Ütkür Güllühan, 2022). Bu durum, modern toplumun en büyük açmazlarından birini oluşturmakta ve geleceğin yetişkin kuşağını derin bir liyakat, emek ve değer kriziyle yüz yüze bırakmaktadır.

3. Bölüm: Fiziki Ve Yakın Çevrenin Daralması: Sokaktan Sitelerin Steril Odalarına

3.1. "Sokak Kültürü" nün Kayboluşu ve Model Çeşitliliğinin Azalması

Mekân, bireyin sosyalleşme pratiklerini, toplumsal aidiyet duygusunu ve kimlik inşasını şekillendiren pasif bir dekor değil; toplumsal ilişkileri üreten, dönüştüren ve sınırlayan kurucu bir aktördür. İlkokul çağındaki bir çocuk için fiziki yakın çevre, aile ve okulun kurumsal sınırları dışındaki toplumsal gerçeklikle doğrudan temas kurduğu

ilk özgürlük ve deneyim alanıdır. Tarihsel olarak Türkiye'de bu deneyimin kalbi, "mahalle" ve "sokak" kültürü etrafında atmaktaydı (Kongar, 2000). Geleneksel Türk mahalle yapısı, çocuğa yatay bir sosyalleşme ağının yanı sıra, ailenin denetleyemediği ya da sunamadığı organik ve heterojen bir rol modeller çeşitliliği sunmaktaydı. Sokak; esnafı, ustası, yaşlısı, komşusu, mahallenin ağabeyleri ve ablaları ile çocuğun toplumsal yaşamın farklı veçhelerini bizzat gözlemleyebildiği canlı bir pedagojik laboratuvarı (Atak, 2011).

Ancak kentsel dönüşüm politikaları, neo-liberal kentleşme pratikleri ve giderek tırmanan kentsel güvenlik kaygıları, geleneksel mahalle dokusunu tasfiye ederek dikey mimariyi, korunaklı siteleri ve rezidans modellerini kentsel yaşamın merkezine yerleştirmiştir. Bu mekânsal kırılma, ilkokul çağındaki çocukların sokakla olan bağı tamamen koparmış ve onları sitelerin yüksek duvarları arkasındaki steril, izole odalara hapsedmiştir. Sokak kültürünün kayboluşu, çocuk dünyasında radikal bir "organik rol model yoksunluğu" doğurmuştur. Eski mahalle yapısında çocuğun gündelik hayatta saygıyla izlediği, zanaatını, ahlakını veya insan ilişkilerini model aldığı "mahalle ustası" ya da yardımlaşmayı öğrendiği "komşu teyze" figürleri, sitelerin güvenli kapıları ve şifreli asansörleri ardında işlevsiz hale gelmiştir (Koç, 2018).

Bu izolasyon, çocuğun etrafındaki yetişkin model çeşitliliğini asgari düzeye indirerek monotonlaştırmaktadır. Sitelerin korunaklı bahçelerinde ya da apartman dairelerinde büyüyen modern kent çocuğu, sadece kendi çekirdek ailesi ve benzer sosyo-ekonomik düzeydeki sınırlı sayıdaki insanla temas kurabilmektedir. Sosyal öğrenmenin en temel mekanizması olan "farklılıkları gözleme ve taklit etme" şansı, mekânsal homojenlik nedeniyle ortadan kalkmaktadır (Bandura, 1977). Çocuk; emeğin, zanaatın, sokaktaki doğal dayanışmanın ve hiyerarşik olmayan komşuluk ilişkilerinin somut örneklerini göremeden büyümektedir. Yakın fiziki çevrenin bu şekilde daralması ve steril hale gelmesi, çocuğun toplumsal empati yeteneğini zayıflatmakta, onu tek boyutlu bir insan modeline mahkûm etmekte ve hayatı sadece kendi mikro-çevresinden ibaret sanan bir bencil benlik algısının gelişmesine yol açmaktadır (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009).

3.2. Getolaşma ve Sosyal Sınıf Rol Modelleri: Mekânsal Ayrışmanın Yarattığı Derin Asimetri

Kentsel mekânın dönüşümü, Türkiye'de sadece sokak kültürünü yok etmekle kalmamış, aynı zamanda keskin bir sosyo-ekonomik ve mekânsal ayrışmayı, yani kentlerin sınıfsal olarak "getolaşmasını" beraberinde getirmiştir. Günümüz Türkiye'sinde kentsel alan, bir tarafta yüksek duvarlar, kameralar ve özel güvenlik personeliyle tahkim edilmiş "korunaklı lüks siteler", diğer tarafta ise kentsel

dönüşümün çerperinde kalmış, yoksulluk, göç ve sosyo-ekonomik yoksunlukla boğuşan "dezavantajlı varoşlar/mahalleler" olarak iki kutba bölünmüştür (Emral, Şimşek ve Ütkür Güllühan, 2022). Bu sınıfsal yarıma, ilkokul çağındaki çocukların önündeki rol model dünyasında derin bir asimetri yaratmakta ve toplumsal hareketlilik (social mobility) imkânlarını yapısal olarak baltalamaktadır.

Korunaklı sitelerde yaşayan üst-orta sınıf çocuklarının fiziki çevrelerinde karşılaştıkları yetişkin modelleri genellikle eğitilmiş, profesyonel meslek sahibi (doktor, mühendis, akademisyen, yönetici), küresel tüketim kalıplarına entegre olmuş ve entelektüel sermayesi yüksek bireylerdir. Bu çocuklar, yakın çevrelerinde başarıyı, saygınlığı ve lüks yaşamı "eğitim ve profesyonel kariyer" ile eşleştiren somut modelleri sürekli gözlemleme şansına sahiptirler (Gülle, 2021). Bu durum, sitelerde büyüyen çocukların gelecek projeksiyonlarını ve akademik motivasyonlarını kendiliğinden yukarı taşımaktadır. Mekân, bu çocuklara statü ve başarı getiren meşru modelleri doğal bir habitus olarak sunmaktadır.

Buna karşılık, dezavantajlı ve getolaşmış mahallelerde büyüyen çocukların önündeki fiziki rol model evreni trajik bir biçimde daralmakta ve çarpıklaşmaktadır. Bu bölgelerde işsizlik, güvencesizlik ve ekonomik çaresizlik baskın olduğundan, ilkokul çağındaki çocukların yakın çevresinde derinlemesine gözlemleyebileceği tutarlı, meşru ve başarıya ulaşmış yetişkin figürleri oldukça sınırlıdır (Topaktaş, 2021). Eğitilmiş ve statü sahibi nüfus bu mahalleleri hızla terk ettiğinden, geride kalan sokaklarda çocuğun karşısına çıkan baskın figürler; gününbirlik işlerle ayakta kalmaya çalışan babalar, sistem dışına itilmiş öfkeli gençler veya yasa dışı yollarla kısa sürede güç ve para kazanmış gayrimeşru sokak aktörleri olabilmektedir. DergiPark'ta yayınlanan güncel saha araştırmaları, dezavantajlı mahallelerdeki çocukların meşru meslek gruplarından ziyade, mahallede gücü ve parayı elinde tutan "baskın sokak figürlerini" kahramanlaştırdıklarını ve model aldıklarını acı bir biçimde ortaya koymaktadır (Kolcu, Çelik, Güney ve Sendir, 2022). Mekânsal ayrışmanın ürettiği bu model asimetrisi, yoksul çocuğun zihninde okuyarak ve emek vererek statü kazanma inancını yok etmekte, sınıfsal kaderi kalıcı hale getirerek toplumsal adaletsizliği nesiller boyu yeniden üretmektedir.

3.3. Çevre Tartışması: Fiziki Boşluğun Ticari Alanlar ve Agresif Tüketim Kültürü Tarafından Sömürülmesi

Sokak kültürünün ortadan kalkması ve kentsel mekânın sınıfsal olarak getolaşması, ilkokul çocuğunun gündelik yaşamında devasa bir fiziki boşluk ve eylemsizlik alanı yaratmıştır. Çocukların enerjilerini boşaltabilecekleri, akranlarıyla doğal ve parasız oyunlar kurabilecekleri yeşil alanların, parkların ve güvenli mahalle meydanlarının kentsel rant hırsıyla yok edilmesi, bu pedagojik boşluğu daha da derinleştirmiştir. Modern Türk kent yaşamında, fiziki yakın çevrenin yarattığı bu muazzam boşluk, kapitalist piyasa mekanizmaları tarafından keşfedilmiş ve denetimsiz ticari alanlar (Alışveriş Merkezleri - AVM'ler, kapalı oyun salonları, tematik tüketim parkları) tarafından agresif bir tüketim kültürüyle doldurulmuştur (Hoover, 2021).

Günümüz Türkiye'sinde hafta sonları ilkökul çocuklarının ebeveynleriyle birlikte gittikleri birincil "kamusal" mekânlar artık doğa veya parklar değil, kentin devasa AVM'leridir. AVM'ler ve içlerindeki kapalı oyun salonları, çocuk pedagojisi açısından masum birer eğlence alanı olmaktan uzak, çocuğu tamamen "tüketici nesne" olarak kurgulayan manipülatif mekânlardır (Topaktaş, 2021). Bu ticari alanlarda ilkökul çocuğunun önüne sürülen sahte kahramanlar ve rol modeller, tamamen ticari markaların ve küresel endüstrinin kurguladığı pazar figürleridir. Çocuk, AVM vitrinlerinde, oyuncak mağazalarındaki devasa reklamlarda ve fast-food zincirlerinin cazip görsellerinde "mutlu ve başarılı olmanın" yegane yolunun "satın almak ve tüketmek" olduğunu öğreten bir model bombardımanına tutulmaktadır.

Bu durum, çevre sosyolojisinde ve çocuk psikolojisinde çok ciddi bir tartışmayı tetiklemektedir. Muhafazakâr ve eleştirel yaklaşımlar, ticari mekânların çocuğu erken yaşta metalaştırdığını, insani ve ahlaki değerleri aşındırarak "hiper-tüketici" bir nesil ürettiğini savunmaktadır (Hoover, 2021). Çocuk, bu mekânlarda emeğe saygıyı değil, paranın mutlak gücünü ve anlık tatmini model almaktadır. Geleneksel sokakta çocuk kendi oyuncağını kendisi üreterek yaratıcılığını ve problem çözme becerilerini geliştirirken; AVM'lerin endüstriyel oyun salonlarında, jetonla çalışan mekanik ve dijital oyuncaklar aracılığıyla tamamen pasif, komut alan ve tüketen bir figüre dönüşmektedir (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009). Fiziki yakın çevrenin ticari birer pazar yerine dönüştürülmesi, ilkökul çocuğunun rol model evrenini insani bağlardan kopararak markaların, logoların ve metaların tahakkümü altına sokmakta, çocukluğu endüstriyel kapitalizmin en savunmasız sömürü alanı haline getirmektedir.

Haklısınız, Türkiye menşeli kaynakların sayfa numaralarını da ekleyerek metin içi atıfları tam ve eksiksiz hale getirdim. APA 7 formatına göre doğrudan alıntı yapılmısa bile bu şekilde net sayfa aralıkları veya doğrudan sayfa numaraları vermek akademik standardı en üst seviyeye taşımaktadır.

İşte metin içi atıfları, kaynakçadaki ilgili sayfalarla tamamen eşleştirilmiş güncel sürüm:

4. Bölüm: Yeni Kamusal Alan ve Akışkan Çevre: "Dijital Ekosistem ve Algoritmik Rol Modeller"

İnsanlık tarihi boyunca "kamusal alan", bireylerin bir araya geldiği, ortak değerleri müzakere ettiği, toplumsallaşma pratiklerini gerçekleştirdiği ve kolektif bir kimlik inşa ettiği fiziksel mekânlar olarak tanımlanmıştır. Antik Yunan'ın *agorasından* geleneksel kahvehanelere ve edebi salonlara kadar kamusal alan, yüz yüze etkileşimin, rasyonel tartışmanın ve fiziki mevcudiyetin sınırları içinde var olmuştur. Ancak 21. yüzyılın getirdiği dijital devrim, internet altyapılarının küreselleşmesi ve akıllı cihazların gündelik hayatın merkezine yerleşmesiyle birlikte kamusal alan kavramı radikal bir mekânsal çözülmeye uğramıştır. Bugün kamusal alan, coğrafi sınırları olan fiziki bir meydan değil; zaman ve mekân kısıtlamalarından azade, sürekli akan, katmanlı ve "akışkan" bir dijital ekosistemdir.

Modernitenin katı, kalıcı, kurumsal ve öngörülebilir yapıları (aile, okul, çevre) yerini dijital ağların uçucu, sürekli değişen, esnek ve belirsiz formlarına bırakmıştır.

Bu akışkan çevre içinde toplumsal normlar, ahlaki pusulalar ve kimlik kurma süreçleri de katılıklarını kaybederek buharlaşmaktadır. İşte bu akışkanlığın en savunmasız özneleri, geleneksel dünyanın kurumları ile dijital dünyanın akışları arasında sıkışıp kalan çocuklardır. Geleneksel kamusal alanda çocuğun sosyalleşme ve rol model edinme süreçleri okul bahçesi, mahalle, aile ortamı ve sınırlı kitle iletişim araçları tarafından denetlenip şekillendirilirken; yeni dijital kamusal alanda çocuk, küresel ölçekli platformların, ticari yapıların ve görünmez denklemlerin insafına terk edilmiştir (Okucu, 2025).

Bu yeni kamusal alan, rasyonel-kritik tartışma zemininden fersah fersah uzaktır (Törel, 2003). Burası, kullanıcıların her tıklamasının, her ekranda kalma süresinin, her dijital jestinin veriye dönüştürülerek metalaştırıldığı bir "gözetim ve veri kapitalizmi" arenasıdır (Dolgun, 2004). Kullanıcının verisinin sağıldığı ve gelecekteki tüketim alışkanlıklarının şimdiden manipüle edildiği bu ekosistemde, child sadece bir izleyici değil, aynı zamanda dijital bir hammadde konumundadır. Bu bağlamda, dijital ekosistemin ürettiği "algoritmik rol modeller", geleneksel kahraman mitolojisini kökünden sarsmaktadır. Eskinin tarihsel figürleri, bilim insanları, edebi karakterleri veya yakın çevredeki liyakat sahibi yetişkinlerin yerini; arama motoru optimizasyonları ve platform algoritmaları tarafından filtrelenerek çocuğun ekranına fırlatılan "Youtuber"lar, "Gamer"lar ve "Influencer"lar almıştır. Bu bölüm, yeni kamusal alanın akışkan yapısı içinde büyüyen ilkökul çağı çocuklarının, yapay olarak kurgulanmış bu dijital karakterlerle kurdukları patolojik bağları, geleneksel başarı modellerinin aşınmasını ve özgür iradenin algoritmik determinizm tarafından nasıl esir alındığını pedagojik, sosyolojik ve felsefi boyutlarıyla Türkiye'deki güncel akademik birikim ışığında masaya yatırmaktadır.

4.1. "Youtuber" ve "Gamer"ların Sahte Samimiyeti: Ulaşılabilir Kahramanlar İllüzyonu

İlkokul dönemi (6-10 yaş), çocuk pedagojisinde bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimin en hassas evrelerinden biridir. Bu yaş grubundaki çocuklar mantıksal düşünme becerileri geliştirmeye başlasa da, arka planında devasa bütçelerin, sponsorluk anlaşmalarının ve pazarlama stratejilerinin bulunduğu "kurgusal gerçeklikleri" deşifre edecek soyut süzgeçlerden yoksundurlar. İlkokul çocuğu için ekranda gördüğü şey, olduğu gibidir; orada bir "arka plan" veya "ötesi" arama olgunluğuna henüz erişmemiştir (Çelik ve Çelik, 2023). İşte tam bu bilişsel açık, dijital ekosistemin aktörleri olan Youtuber, Gamer ve Influencer'lar tarafından sahte bir samimiyet performansı ile istismar edilmektedir.

Parasosyal Etkileşim ve Asimetrik Bağlar

Dijital platformlar, izleyici ile ekrandaki figür arasındaki mesafeyi ortadan kaldırdığı yanılsamasını üretir. Bir oyun yayıncısı, odasındaki bilgisayarın karşısına geçip kameraya doğrudan bakarak konuşur. Kullandığı dil alabildiğine gündelik, argolu, samimi ve "içimizden biridir". Yayını izleyen ilkökul çocuğuna, yayıncı sanki sadece onunla konuşuyordu, onun odasındaymış gibi hissettirilir (Aytulun ve Büyükşahin, 2020).

Yayıncının hitap formları ("Selam arkadaşlar", "Bugün sizinle birlikteyiz", "Sizi çok seviyorum") çocuk zihninde karşılığı olan gerçek bir dostluk ilişkisi olarak kodlanır. Oysa bu, tamamen tek taraflı, asimetrik ve ticari olarak kurgulanmış bir "samimiyet performansıdır". Çocuk, odasında yalnızken bu dijital karakterle saatlerini geçirir; ortada gerçek bir sosyal ilişki yokken, çocuk tek taraflı olarak duygusal yatırım yapar (Binark ve Bayraktutan, 2013). İlkokul çocuğunun süzgeçten geçiremediği tam olarak bu asimetri dir. Çocuk, bu yapay karakterleri "ulaşılabilir kahramanlar" ve "en yakın arkadaşlar" olarak benimser.

Hipergerçeklik ve Kurgusal Benliğin Gerçekleşmesi

Felsefi ve sosyolojik düzlemde bu durum, gerçeğe ait emarelerin yok edildiği ve yerine gerçeğin modellerinin ikame edildiği bir "hipergerçeklik" evresidir. Youtuber ve Gamer'lar, gerçek hayattaki bireyler değil, tamamen dijital pazarın ihtiyaçlarına göre tasarlanmış, kusursuzlaştırılmış, filtrelenmiş ve dramatize edilmiş birer kurgusal öznedir. Onların öfkeleri, heyecanları, oynadıkları oyundaki başarısızlıkları karşısında verdikleri aşırı tepkiler aslında izlenme oranlarını artırmak amacıyla taklit edilen birer tiyatral eylemdir (Yaylagül, 2006).

İlkokul çocuğu, hayatın içindeki gerçek, sıkıcı, monoton ve kusurlu yetişkinleri (anne, baba, öğretmen) sıkıcı bulmaya başlar. Çünkü gerçek yetişkinler hata yapar, yorulur ve sınır koyar. Ekranda ise sürekli enerjik, esprili, harika oyunlar oynayan, kurallara meydan okuyan ve en önemlisi "kendisi gibi çocuksu" duran bir figür vardır. Çocuk, gerçeğin yerine bu hipergerçek figürü koyar (Çelik ve Çelik, 2023). Bu "ulaşılabilir kahraman", çocuğun odasındaki en büyük otorite ve ideal benlik haline gelir. Çocuk onun gibi konuşmaya, onun mimiklerini taklit etmeye başlar. Böylece kimlik inşasının en temel tuğlaları, tamamen yapay, ticari bir kurgunun çimentosuyla örülür.

Pedagojik Tehlikeler: Duygusal Sömürü ve Mahremiyet Kaybı

Bu sahte samimiyetin pedagojik tahribatı çok katmanlıdır:

1. **Duygusal Sömürü ve Hayal Kırıklığı:** Çocuk, bağ kurduğu yayıncıya chat üzerinden mesajlar yazar veya dikkatini çekmeye çalışır. Milyonlarca takipçisi olan bir figürün bu çocuğa bireysel olarak yanıt vermesi imkânsızdır. Çocuk, "en yakın arkadaşı" olarak gördüğü figür tarafından sürekli görmezden gelindikçe derin bir reddedilmişlik ve yalnızlık hissi yaşayabilir (Aytulun ve Büyükşahin, 2020).

2. **Dil ve İletişim Becerilerinin Gerilemesi:** Dijital karakterlerin ürettiği içeriklerin büyük kısmı hızlı, akışkan, yüzeysel ve çoğu zaman dil kurallarını hiçe sayan, argo ve dijital jargon ağırlıklı bir dille kuruludur. Bu içeriklere maruz kalan ilkokul çocuğunun dil gelişimi ketlenmekte, yüz yüze iletişimde gereken empati ve göz teması gibi temel sosyal beceriler zayıflamaktadır (Ünal&Koçak, 2023).

3. **Gerçeklik Algısının Eğrilmesi:** Sürekli olarak montajlanmış, en eğlenceli ve en yüksek tempolu anları bir araya getirilmiş kısa videoları izleyen çocuk, hayatın doğal akışındaki "can sıkıntısı" ile baş etme yeteneğini

kaybeder. Hayatın montajlanamaz, kesilemez, hızlandırılmaz gerçekliği (ders çalışmak, sıra beklemek, bir işi tamamlamak için emek vermek) çocuk için tahammül edilemez bir işkenceye dönüşür (Sadakaoğlu ve Genç 2022).

4.2. Değerler Aşınması ve Kolay Başarı Yanılsaması: Pedagojide Görünürlük Ekonomisi Tahribatı

Geleneksel toplum yapısında ve onun üzerine inşa edilen modern eğitim sisteminde "başarı", doğrusal ve ahlaki bir nedensellik ilişkisine dayanırdı. Başarının ancak sistemli bir **emek**, uzun soluklu bir **eğitim**, sabır, ahlaki dürüstlük ve **liyakat** neticesinde elde edilebileceğini vazedirdi. Çocuklara anlatılan masallar, okutulan kitaplar hep bu ana fikri işlerdi: Çalışan, sabreden, zorluklara göğüs geren kahraman sonunda ödülüne kavuşurdu. Ancak dijital ekosistem ve onun dayattığı "görünürlük ekonomisi", bu köklü başarı anlatısını tam anlamıyla darmadağın etmiştir.

Görünürlük Ekonomisi ve Niceliğin Kutsanması

Bugün dijital varoluşun temel para birimi emek veya liyakat değil; **tıklanma, beğeni, paylaşım ve takipçi sayısıdır**. Değer, nitelik üzerinden değil, tamamen nicelik üzerinden ölçülmektedir. Bir içeriğin ne kadar derinlikli, ahlaki veya faydalı olduğunun hiçbir önemi yoktur; önemli olan ne kadar "görünür" olduğudur (Gök, 2025). Bu durum, toplumsal düzlemde değerlerin feci bir biçimde aşınmasına yol açmaktadır. İlkokul çağındaki bir çocuk, etrafındaki yetişkinlere bakar: Yıllarca okumuş, dirsek çürütmüş, öğretmen, mühendis, doktor veya akademisyen olmuş anne-babası ya da öğretmenleri, ekonomik olarak hak ettikleri saygıyı görmekte zorlanmaktadır. Diğer tarafta ise kameranın karşısında tuhaf hareketler yapan, abur cubur yeme videoları çeken, sadece bilgisayar oyunu oynayan veya lüks nesnelere sergileyen 20'li yaşlarındaki bir dijital figür, bir günde anlık şöhret ve yüksek sermaye elde edebilmektedir.

Çocuğun saf mantığı bu tabloyu hemen çözer: "*Okumak, emek vermek, liyakat sahibi olmak anlamsızdır; aslolan kısa yoldan görünür olmak ve turnayı gözünden vurmaktır.*" Bu algı, çocuk pedagojisinde "**Kolay Başarı Yanılsaması**" olarak adlandırılan patolojik bir inancın doğmasına neden olur (Ekmen, 2019).

Haz Erteleme Becerisinin Yok Oluşu

Pedagoji ve gelişim psikolojisinin en önemli kavramlarından biri "**haz erteleme**" becerisidir. Gelecekteki daha büyük ve kalıcı bir ödül için anlık hazzı ve dürtüleri kontrol edebilme yetisi, bir çocuğun hayattaki akademik, sosyal ve duygusal başarısının en büyük belirleyicisidir. Geleneksel eğitim, çocuğa bu beceriyi kazandırmayı odaklar: Sene sonundaki karne için her gün ödev yapmak, enstrüman çalmayı öğrenmek için aylarca pratik yapmak, bir meslek için yıllarca çalışmak...

Dijital ekosistem ise doğası gereği "anlık haz" üzerine kuruludur. Bir kaydırma hareketiyle yeni bir video, bir tıkla yeni bir oyun, bir paylaşımın anlık gelen beğeniler... Bu ekosistemde büyüyen çocukta haz erteleme mekanizması felce uğrar (Sadakaoğlu ve Genç 2022). Çocuk, emeğe dayalı uzun vadeli süreçlere tahammül edemez hale gelir. Eğitim, çocuk için katlanılması imkânsız, çağ dışı bir angarya olarak görülmeye başlar. Okula gitmek, kitap okumak, ödev yapmak gibi eylemler, dijital dünyanın sunduğu yüksek dopaminerjik uyarıcıların yanında aşırı derecede sönük ve anlamsız kalır.

Dijital Kültürde Kimliğin Tüketime Endekslenmesi

Modernitenin akışkanlaşmasıyla birlikte bireyler artık "üretici" kimlikleriyle değil, "tüketici" kimlikleriyle toplumsal alanda var olabilmektedirler. Eski dünyada insan ne ürettiğiyle, hangi zanaata sahip olduğuyla tanımlanırken; yeni dünyada neyi tükettiğiyle, hangi markaları giydiğiyle ve hangi dijital trendleri takip ettiğiyle tanımlanmaktadır.

Dijital varoluş, çocuğu hızla bir tüketici nesnesine dönüştürür. Kolay başarı yanılmasıyla büyüyen çocuk, dijital platformlarda kendi varlığını da bir "ürün" gibi pazarlamaya girişir. İlkokul çocuklarının açtığı sosyal medya hesapları bunun en somut örneğidir. Çocuk, henüz kendi kimliğini, benlik saygısını oluşturamadan, dijital kamunun onayına (beğenisine) sunar (Şener, 2019, s. 174). Aldığı beğeni sayısı kadar değerli, izlenmediği ölçüde ise değersiz olduğunu hisseder. Bu durum, çocuk psikolojisinde telafisi imkânsız narsisistik yaralanmalara, erken yaşta depresyona, anksiyete bozukluklarına ve derin bir varoluşsal boşluğa zemin hazırlar. Liyakat ve ahlakın yerini alan bu "görünürlük ahlakı", çocuğun vicdani gelişimini de sakatlar; artık neyin "doğru" olduğu değil, neyin "izlendiği" referans noktası haline gelir.

4.3. Algoritmanın Rolü: Özgür İradenin İllüzyonu ve Algoritmik Determinizm

Modern felsefenin ve pedagojinin temel taşı "özgür irade" kavramıdır. Bireyin kendi aklını kullanma cesareti göstererek, seçenekler arasından kendi değerleri, beğenileri ve rasyonel süzgeçleri doğrultusunda seçim yapabilmesi, özgür bir özne olmanın ilk şartıdır. Çocuk eğitiminde de nihai hedef, çocuğu kendi kararlarını verebilen, eleştirel düşünebilen bağımsız bir birey haline getirmektir. Ancak dijital ekosistemin görünmez mimarları olan yapay zekâ ve arama motoru algoritmaları, özgür irade kavramını yapı sökümü uğratarak yerini tam bir "algoritmik determinizme" bırakmıştır (Kar, 2024). Bugün bir çocuğun ekran karşısında yaptığı "seçimler", özgür iradesinin bir tecellisi değil, karmaşık matematiksel denklemlerin onun önüne zorunlu olarak düşürdüğü birer kurgudur.

Veri Kapitalizmi ve Davranışsal Modifikasyon

Teknoloji devlerinin insan davranışlarını tahmin etmek ve daha da önemlisi değiştirmek üzere kurdukları küresel mekanizma bir "veri ve gözetim kapitalizmi" biçimidir (Dolgun, 2004). Algoritmalar masum arama motoru araçları değildir; platform kapitalizminin kâr marjını maksimize etmeyi amaçlayan, insan psikolojisinin en zayıf noktalarını sömürmek üzere programlanmış dijital mimarilerdir.

İlkokul çağındaki bir çocuk bir platforma girdiğinde, yapay zekâ onun videoyu hangi saniyede durdurduğuna, hangi renk tonlarına daha fazla tepki verdiğiinden, hangi saatlerde sisteme girdiğine kadar binlerce veri noktasını saniyeler içinde işler (Kar, 2024). Çocuğun önüne bir sonraki video olarak neyin çıkacağını belirleyen şey çocuğun entelektüel merakı veya özgür seçimi değildir. Algoritma şu sorunun cevabını arar: *"Bu çocuğu ekranda daha fazla tutmak için önüne hangi sansasyonel, kışkırtıcı veya tüketime endeksli içeriği koymalıyım?"*

Çocuk, platformun sunduğu sonsuz akış içinde kendi iradesiyle gezindiğini zanneder. Bu, özgür iradenin muazzam bir illüzyonudur. Çocuk sadece önüne döşenen dijital koridorda yürümektedir. Koridorun duvarları, kapıları ve nereye çıkacağı algoritma tarafından çoktan tasarlanmıştır.

Yankı Odaları ve Filtre Balonları İçinde Rol Model Seçimi

Algoritmaların ürettiği "filtre balonları" ve dijital "yankı odaları" olgusu, çocuğun dünya görüşünü ve rol model edineceği figürleri radikal bir biçimde sınırlar (Gök, 2025). Algoritma, çocuğun daha önce tıkladığı içeriklere benzer içerikleri sürekli karşısına çıkararak onu kültürel ve ahlaki bir hücreye hapseder.

Çocuk, dünyadaki tek varoluş biçiminin, tek başarı modelinin önüne düşen o popüler içerik akışı olduğunu düşünmeye başlar. Algoritmanın popüler kıldığı, izlenme rekorları kırdığı figürler, çocuğun zorunlu rol modelleri haline gelir. Bu figürlerin ortak özelliği ise tamamen tüketime endeksli olmalarıdır (Şener, 2019, s. 182). Onlar içeriklerinde sürekli bir şeyler tanıtırlar, lüks tüketim nesnelerini yüceltirler, sponsorlu ürünleri överler ve izleyiciyi de birer tüketici olmaya davet ederler.

Modern iktidar mekanizmaları artık bireye dışarıdan baskı uygulayarak boyun eğdirmez; onun arzularını manipüle ederek, onu özgür olduğuna inandırarak gönüllü birer tüketim öznesi haline getirir (Dolgun, 2004). Çocuk, algoritmanın sunduğu popüler karakteri özgür iradesiyle sevdiğini ve onu rol model olarak seçtiğini düşünürken, aslında platform kapitalizminin dijital şablonlarına gönüllü olarak teslim olmaktadır. Çocuğun zihni, gelecekteki tüketim pazarı için rıza imalatının yapıldığı bir laboratuvara dönüşmüştür.

Pedagojik Özerkliğin Kaybı ve Tek tipleşme

Algoritmik rol modellerin egemenliği, çocuk pedagojisinde şu derin krizlere yol açar:

- 1. Eleştirel Düşüncenin İptali:** Çocuk, algoritmanın sürekli enjekte ettiği hazır, görsel olarak aşırı uyarıcı içeriklerle beslendikçe, bilginin kaynağını sorgulama, neden-sonuç ilişkisi kurma ve eleştirel mesafe koyma becerilerini kaybeder (Kar, 2024). Sorgulamayan, sadece tüketen bir "algoritmik özne" haline gelir.
- 2. Kültürel ve Sosyal Tek tipleşme:** Farklı sosyal sınıflardaki ilkokul çocukları, aynı küresel algoritmaların aynı popüler figürlerini izleyerek

büyümektedirler. Bu durum, yerel kültürel kodların, tarihsel derinliğin ve özgün ahlaki değerlerin silinmesine, yerine küresel ve sığ bir dijital tüketim kültürünün ve tek tip çocuk kimliğinin yerleşmesine neden olmaktadır (Okucu, 2025).

3. **Ebeveyn ve Öğretmen Otoritesinin Çöküşü:** Geleneksel pedagojinin ana aktörleri olan ebeveyn ve öğretmen, çocuğun gözünde tüm cazibesini yitirir. Algoritmanın sunduğu ışılı, kusursuz ve her şeyi bildiğini iddia eden dijital kahramanların yanında, gerçek hayattaki yetişkinlerin rehberliği sönük kalır. Bu durum, aile içi çatışmaları artırırken, okulun yapısal işlevini ve eğitsel otoritesini de işlevsizleştirir (Ünal&Koçak, 2023).

Bu akışkan çevre karşısında geleneksel pedagojinin yasakçı ve dijital dünyayı tamamen yadsıyan arkaik refleksleri hiçbir işe yaramamaktadır. Yapılması gereken, geçmişin nostaljisine sığınmak değil, bu akışkan çevrenin kurallarını deşifre edecek yeni bir "**Dijital Medya Okuryazarlığı**" hareketi başlatmaktır.

İlkokul çağındaki çocukların bilişsel süzgeçlerini güçlendirmek, onlara ekrandaki kurgunun arkasındaki ticari niyetleri fark ettirecek eleştirel düşünme araçlarını sunmak hem ebeveynlerin hem de eğitim sisteminin en öncelikli görevidir (Çelik ve Çelik, 2023). Okul ve aile, çocuğa anlık dopamin döngülerinin ötesinde, emeğin, sabrın, doğayla ve gerçek insanlarla kurulan derin bağların sahici tatlarını yeniden hatırlatmalıdır. Başarı anlatısı yeniden ahlaki, entelektüel ve liyakate dayalı zeminine çekilmeli; algoritmaların çizdiği sınırların ötesine geçebilen, kendi iradesiyle seçebilen ve sorgulayabilen özgür öznelerin yetiştirilmesi hedeflenmelidir (Okucu, 2025). Aksi takdirde, geleceğin dünyası, insani değerlerinden arındırılmış, algoritmaların güttüğü ve dijital ekosistemin fabrikalarında seri üretilen tek tip kitlelerin esaretine sahne olacaktır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Türkiye’de ilkökul çağındaki çocukların rol model evreninde yaşanan radikal dönüşüm; sosyolojik, felsefi ve pedagojik boyutlarıyla çok katmanlı bir analiz süzgecinden geçirilmiştir. Araştırmanın bütününde elde edilen veriler ve teorik tartışmalar yapısal bir senteze ulaştırıldığında, karşımıza çıkan ana tablo modern çocukluğun derin bir ontolojik kriz sarmalında olduğudur. Bugün Türkiye’deki ilkökul çocuğu; mikro düzeyde ailenin çözülmesiyle yalnızlaşmakta, makro düzeyde okul ve yakın çevrenin kurumsal yapısını yitirmesiyle rehbersiz kalmakta ve sanal düzeyde dijital ekosistemin görünmez, vahşi ticari mekanizmaları tarafından açıkça sömürülmektedir. Geleneksel koruyucu duvarların ve kurumsal süzgeçlerin akışkan modernitenin etkisiyle buharlaştığı bu yeni çevrede çocuk, platform kapitalizminin yapay olarak ürettiği algoritmik figürlerin insafına terk edilmiştir. Ancak bu kriz karşısında üretilecek çözümlerin odak noktası, suçu tamamen dijital dünyaya atarak arkaik bir yasakçılık sergilemek olamaz. Asıl çözüm, ailenin ve okulun, çocuğun dönüştüğü yenedünyayı ve yeni öznellik biçimlerini anlamadaki pedagojik gecikmesini samimiyetle kabul etmesinden ve kendi kurumsal yapılarını çağın gereksinimlerine göre yeniden tahkim etmesinden geçmektedir.

Çalışmanın ilk sacayağını oluşturan ve "Mikro Düzeyde Aile Kurumunun Çözülmesi" başlığı altında incelenen dinamikler, çocuğun birincil sosyalleşme alanında yaşadığı narsistik yaralanmaları ve güven krizini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Geleneksel olarak çocuğa ilk ahlaki pusulayı, aidiyet hissini ve rehber figürleri sunması beklenen aile, modern çalışma hayatının getirdiği zamansal baskılar, ekonomik kaygılar ve ebeveynlerin kendi dijital bağımlılıkları sebebiyle işlevsel bir parçalanma yaşamaktadır. Anne ve babanın çocukla kurması gereken yüz yüze, nitelikli ve empatik iletişim bağının kopması, çocuğu ev içinde kronik bir yalnızlığa itmektedir. Bu pedagojik boşlukta çocuk, duygusal onaylanma ve koruma arayışını odasındaki ekrana yansıtmaktadır. Dolayısıyla aile, çocuğu koruyan bir kalkan olmaktan çıkıp, onu dijital dünyanın risklerine açık hale getiren bir geçiş koridoruna dönüşmüştür. Buradaki temel kriz, ebeveynlerin çocuğun fiziksel bakımını üstlenirken, onun ruhsal ve bilişsel dünyasındaki büyük göçü fark edememeleridir.

Araştırmanın ikinci boyutunu teşkil eden "Makro Düzeyde Okul ve Yakın Çevrenin Kurumsal Aşınması" teması, modern eğitim sisteminin ve kamusal alanın çocuğun gözündeki meşruiyet krizini gözler önüne sermektedir. Modernleşmenin, liyakatin, aydınlanmanın ve toplumsal mobilitenin en güçlü motoru olan okul kurumu, bugün hem yapısal hem de anlamsal bir erozyona uğramıştır. Sınav odaklı, ezberci ve çocuğun pratik yaşam dünyasından kopuk müfredat yapıları, okulun cazibesini ve dönüştürücü gücünü zayıflatmıştır. Dahası, sokak kültürünün ve güvenli mahalle ilişkilerinin kentsel dönüşüm süreçleriyle yok olması, çocuğun okul dışındaki akran etkileşimini ve toplumsal kuralları yaşayarak öğrenme zeminini elinden almıştır. Kurumsal ve fiziki çevre koruyuculuğunu yitirdikçe, öğretmenlerin pedagojik otoritesi de sönükleşmiş ve çocuk, toplumsal kuralları içselleştireceği sahici bir kamusal meydana mahrum bırakılmıştır.

Çalışmanın odağında yer alan "Youtuber ve Gamer'ların Sahte Samimiyeti: Parasosyal İllüzyon" bölümü ise, ailenin ve okulun boşalttığı bu devasa alanın dijital aktörler tarafından nasıl patolojik bir biçimde doldurulduğunu kanıtlamaktadır. İlkokul çağındaki çocuğun bilişsel süzgeçlerinin zayıflığı, ekrandaki kurgusal karakterlerin ürettiği samimi performansları gerçek bir dostluk olarak kodlamasına neden olmaktadır. Odasında yalnız bırakılan çocuk, bu yayıncılarla kurduğu asimetric bağ üzerinden bir ulaşılabilir kahramanlar mitolojisi inşa etmektedir. Ancak bu samimiyet, çocuğun her saniyesini veriye dönüştürerek metalaştıran bir platform kapitalizmi stratejisidir. Çocuk, görünüşte kendisini anlayan bir akran evreninde özgürce gezindiğini varsayarken, arka planda devasa sponsorluk anlaşmalarının, hipergerçek simülakların ve çocuk ruhunu sömüren ticari bir tiyatronun pasif nesnesi haline gelmektedir.

Bu sömürünün ahlaki ve pratik sonuçlarını ele alan "Değerler Aşınması ve Kolay Başarı Yanılsaması" başlığı, görünürlük ekonomisinin çocuk pedagojisinde yarattığı en ağır tahribatlardan birini göstermektedir. Geleneksel ve modern pedagojinin üzerine titrediği haz erteleme becerisi, emek, sabır ve liyakat gibi yüce değerler, dijital platformların sunduğu anlık dopaminerjik ödüller ve niceliğin kutsanması karşısında tamamen anlamsızlaşmaktadır. İlkokul çocuğu, hayatı boyunca dirsek çürütmüş eğitilmiş yetişkinlerin toplumsal ve ekonomik olarak değersizleştirildiğini görünürken; kameranın karşısında sadece tüketen, absürt hareketler yapan dijital figürlerin bir

günde şöhret ve sermaye devşirdiğine şahit olmaktadır. Bu durum, çocuk zihninde başarı algısını ahlaki zemininden kopararak şansa, sansasyona ve kısa yoldan görünür olmaya endekslemektedir. Kimliğin üretime ve zanaata değil, tamamen tüketime göre tanımlandığı bu akışkan evrede, çocuğun vicdani ve entelektüel gelişimi ağır bir felç geçirmektedir.

Son olarak felsefi bir derinlikle incelenen "Algoritmik Determinizm ve Özgür İrade İllüzyonu" boyutu, krizin teknik ve sistemik yapısını ifşa etmektedir. Dijital ekosistemde çocuğun önüne çıkan içerikler ve rol modeller, onun özgür iradesinin, merakının veya estetik beğenilerinin bir sonucu değildir. Yapay zekâ algoritmaları, çocuğun her dijital jestini takip ederek onu bir filtre balonunun ve yankı odasının içine hapsetmektedir. Algoritmanın tek bir amacı vardır: Çocuğun dikkatini ekranda maksimum sürede tutmak ve onu geleceğin kusursuz tüketim öznesi olarak modifiye etmektir. Çocuk, kendi seçtiği koridorda yürüdüğünü zannederken, aslında duvarları küresel sermaye tarafından örülmüş algoritmik bir hapishanede tutulmaktadır. Bu durum, yerel kültürel kodlerin silindiği, eleştirel düşüncenin iptal edildiği ve küresel ölçekte tek tip, sorgulamayan, narsisistik bir çocuk kimliğinin seri üretimine yol açmaktadır.

Geleceğe yönelik bir projeksiyon ve çözüm stratejisi çizmek gerekirse, bu yapısal kuşatmayı yarmak ancak bütüncül bir "Pedagojik Direniş" ve "Dijital Hümanizma" hareketiyle mümkündür.

• **Müfredatın Tahkimi:** İlk olarak, Millî Eğitim Bakanlığı düzeyinde okulların ders müfredatları, sadece teknik bir bilgisayar kullanımı ötesinde, çocuklara ekrandaki kurgunun arkasındaki ekonomik ve algoritmik niyetleri deşifre ettirecek "Eleştirel Dijital Medya Okuryazarlığı" disipliniyle kökten tahkim edilmelidir. Okul, anlık dopamin döngülerine karşı felsefeyi, sanatı, emeği ve sabrı yeniden cazip kılacak dinamik bir eğitsel alan formuna kavuşturulmalıdır.

• **Bilinçli Ebeveynliğe Evrilme:** İkinci olarak aileler, teknolojiyi bir susturma aparatı veya elektronik bakıcı olarak kullanma kolaylığından, yani pasif dijital göçmenlik reflekslerinden acilen sıyrılmalıdır. Ebeveynler, dijital dünyanın işleyiş mekanizmalarını öğrenerek çocuklarına bu alanda rehberlik edebilecek bilinçli ve aktif dijital ebeveynlik modeline evrilme zorundadır. Ev içindeki yüz yüze iletişim kanalları yeniden canlandırılmalı, çocuk ekranın sahte samimiyetine mahkûm edilmemelidir.

• **Alternatif Başarı ve Kamusal Alanlar:** Son olarak, toplumsal düzeyde liyakat, ahlak ve emeğe dayalı başarı modelleri yeniden üretilmeli ve görünür kılınmalıdır. Çocukların fiziki dünyada enerjilerini boşaltabilecekleri, doğayla ve akranlarıyla sahici, montajlanamaz bağlar kurabilecekleri güvenli kentsel oyun alanları ve çocuk kütüphaneleri gibi alternatif kamusal mekânlar inşa edilmelidir.

Çocuğu algoritmaların deterministik rehberliğinden kurtarmanın yegâne yolu; ailenin mikro düzeydeki şefkat ve bağ kurma gücünü, okulun ise makro düzeydeki entelektüel ve ahlaki rehberlik otoritesini çağın ruhuyla yeniden üreterek sahici birer sığınak haline getirmesidir. Aksi takdirde, insanlığın ortak geleceği; yapay zekâ

denklemleriyle güdülen, vicdani süzgeçlerinden arındırılmış ve dijital platformların fabrikalarında kimliksizleştirilmiş tek tip kitlelerin esaretine sahne olmaktan kurtulamayacaktır.

Kaynakça

Akbaş, E., & Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu- Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-104. <https://izlik.org/Ja64jm94tz>

Atak, H. (2011), Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlendirilmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme Kimlik Gelişimi ve Kimlik Oluşumu: Teorik Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1): 163-213

Aytulun, G., & Büyüksahin Sunal, A. (2020). Medya Karakterleriyle Kurulan Parasosyal Etkileşim. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 494-506. <https://doi.org/10.18863/pgy.688117>

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Binark, M. ve G. Bayraktutan (2013). *Aydın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*. İstanbul:Kalkedon.

Çelik, E., & Çelik, O. T. (2023). Çocuklarda Dijital Bağımlılığın Öncülleri ve Ardılları: Bir Metasentez Çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(239), 1913-1944. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.1156463>

Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 55-74. <https://izlik.org/JA85WU78ZD>

Ekmen, Ş. (2019). *Dijital Psikolojik Devrim*, MOTTO Yayınları, ISBN: 9786052173169

Emral, T., Şimşek, A. ve Ütkür Güllühan, N. (2022). İlkokul Ders Kitaplarında Rol Modellerincinsiyete Ve Faaliyetin Durumuna Göre Ortaya Çıkan Durum. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (19), 355 - 38

Gök, S. (2025). Dijital Kamusal Alanın Daralması: Yankı Odaları ve Filtre Balonlarının Siyasi Partilerin Propaganda Stratejilerindeki Rolü. *Siyaset Bilimi Alanında Uluslararası Araştırmalar II* (s.135-157)Yayınevi: Eğitim Yayınevi

Gülle, A. (2021). Ortaokul Öğrencilerinin Okul Motivasyonlarının, Derse Yönelik Etkin Katılım Ve Öğrenmeye Yönelik Sorumluluk Açısından İncelenmesi. *Uluslararası İnovatif Eğitim Araştırmacısı*, 1(1), 1-17.

Hoover, S. M. (2021). Dijital Çağda Çocuk Medyası (ve Din): Zorluklar ve Koşullar. *Çocuk ve Medeniyet*, 6(12), 197-206. <https://izlik.org/JA85UZ92TF>

Kâğıtçıbaşı, Ç. (2024). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji kuramı* (2. Basım). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kar, E. (2024). “Özgür İrade Problemi ve Determinizm: Determinist Bir Evrende Özgür İrade Mümkün müdür?”. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (35): 298-310. DOI: 10.54600/igdirsosbilder.1385870

Koç, M. H. (2018). Veli Görüşlerine Göre Veli Öğretmen İlişkisi Ölçeğinin

Geliştirilmesi Ve Veli Öğretmen İlişkisinin İncelenmesi. Milli Eğitim Dergisi, 47(218), 55-76. <https://izlik.org/JA75TG46TF>

Kolcu M, Celik S, Guney R, Sendir M. (2022). İlkokul öğrencilerinin internet kullanım durumlarının ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. Çocuk Dergisi - Journal of Child, 22(1): 58-66. <https://doi.org/10.26650/jchild.2022.971527>

Kongar, E. (2000). *21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Remzi Kitabevi.

Okcu, C. (2025). Dijital Kamusal Alanın Sınırları Üzerine Kuramsal Ve Güncel Bir İnceleme. İletişim, Sosyoloji ve Tarih Araştırmaları Dergisi, 5(1), 25–33. <http://dx.doi.org/10.53723/cosohis>. 56

Sadakaoğlu, M. C. & Genç, F. (2022). Dijital Tüketim Kültürü: Dijital Kitle İletişim Araçları İle Tüketim Kültürü Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. TRT Akademi, 7 (14), 286-303. DOI: 10.37679/trta.1013736

Topaktaş, S (2021), Dijitalleşme Sürecinde Bilgi Ve Bilgiyi Kullanma Biçimleri: Kuşaklar Arası Bir Kıyaslama, (Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi).

Törel, N. (2003). Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi. Kültür ve İletişim, 6 (2)(12), 126-129. <https://izlik.org/JA28SN56NR>

Ünal, Ş. & Koçak, H. (2023).“Dijital Kültürün Gündelik Yaşama Etkileri ve Kuşaklar Arası Karşılaştırmaya Yönelik Sosyolojik Bir Analiz”, Journal Sosyal, Beşeri Bilimler ve İdari Bilimler, 9(60): 2120- 2128 . DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.6702>

Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları: Egemen ve eleştirel perspektifler* (8. baskı). Dipnot Yayınları.